

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

МІРКОВЕЦЬ ВІКТОРІЯ ІВАНІВНА

УДК 343.13

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ
НЕДОТОРКАНІСТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України

Татаров Олег Юрійович

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Шевчишен Артем Вікторович,

Управління розслідування корупційних злочинів

Головного слідчого управління Національної поліції України,
начальник відділу

кандидат юридичних наук

Тарасенко Олександр Сергійович,

Департамент персоналу Міністерства внутрішніх справ України,
начальник відділу забезпечення якості освіти
управління професійної освіти та науки

Захист відбудеться «28» квітня 2021 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «27» березня 2021 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Дмитро САВИЦЬКИЙ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна як демократична правова держава визнає людину найвищою соціальною цінністю та гарантує її права, що становлять цілісну систему, є взаємопов'язаними та взаємозумовленими. Одним з основоположних у цій системі є право на свободу та особисту недоторканість.

У кримінальному провадженні забезпечення права на свободу та особисту недоторканість як найважливіший принцип визначає основу кримінально-процесуальних правовідносин з метою недопущення порушення або свавільного обмеження згаданого та інших прав їх учасників, запобігання застосуванню необґрунтованого процесуального примусу, зокрема під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Проте право на свободу та особисту недоторканість не є абсолютним і може бути обмежене у визначених законом випадках, що означає правомірність обмеження. Отже, забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження характеризується особливостями, що полягають в одночасному гарантуванні такого права та визначенні правомірних випадків його обмеження, які розкривають обсяг публічно-правового впливу.

Примусовий характер зазначених заходів передбачає обмеження права на свободу та особисту недоторканість, а інтенсивність і межі такого обмеження залежать від обставин кримінального провадження, виду заходу, особи, щодо якої він застосовується, та інших чинників.

Поширеність практики застосування заходів забезпечення кримінального провадження, як засобів виконання його завдань, свідчить про її результативність та ефективність. У 2020 р. слідчими суддями було задоволено 191,2 тис. клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів, 71,2 тис. – про арешт майна, 868 – про відсторонення від посади, 306 – про привід свідка; 190 клопотань про привід підозрюваного, 10 – про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У зазначений період задоволено 25,6 тис. клопотань про застосування запобіжних заходів, з яких 14,1 тис. – у вигляді тримання під вартою, 6886 – домашнього арешту, 4213 – особистого зобов'язання, 295 – застави, 21 – особистої поруки¹.

Водночас саме під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження фіксується найбільша кількість порушень, пов'язаних з обмеженням права на свободу та особисту недоторканість. Тому особливої актуальності набувають питання забезпечення цього права, адже механізм його реалізації відображає загальний стан дотримання прав і свобод людини в державі та є одним з показників її розвитку.

Проведене у межах дослідження опитування засвідчило, що практичні працівники мають різне бачення щодо дії засади забезпечення права на свободу та

¹ № 1-к Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020

особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Однак всі респонденти переконані, що ця засада стосується застосування запобіжних заходів, щодо інших заходів забезпечення кримінального провадження, які не є запобіжними заходами, то такий зв'язок відзначили 62 % опитаних.

Різні аспекти забезпечення права на свободу та особисту недоторканість, зокрема і під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, досліджували В. І. Галаган, І. В. Гловюк, В. Я. Горбачевський, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, В. В. Зуєв, О. В. Капліна, В. М. Корнуков, О. І. Коровайко, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, Г. М. Мамка, В. І. Маринів, О. Р. Михайленко, В. В. Назаров, Л. Р. Наливайко, В. Т. Нор, В. С. Олійник, І. Л. Петрухін, М. А. Погорецький, М. П. Рабінович, В. М. Савицький, О. В. Сачко, О. Ф. Скакун, Т. М. Слінько, К. В. Степаненко, М. С. Строгович, О. В. Таран, О. С. Тарасенко, О. Ю. Татаров, В. М. Тertiшник, І. А. Тітко, В. Г. Уваров, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, А. В. Шевчишен, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та ін.

У роботах згаданих та інших науковців відповідна проблематика розглядалася у контексті власних завдань, що забезпечило її різнобічне дослідження як конституційної гарантії, як засади кримінального провадження, її місця в загальній системі прав людини та серед засад кримінального провадження, значення під час застосування запобіжних заходів та ін.

Наявні наукові напрацювання визначили методологічну основу дисертації та допомогли сформулювати її завдання з урахуванням проблем, які ще потребують наукового вирішення, а саме щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що передбачає необхідність дослідження поняття цього права, умов його обмеження під час застосування різних заходів забезпечення кримінального провадження, змісту прокурорського нагляду і судового контролю за відповідним напрямом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Плану дій з реалізації стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015), Переліку перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права від 23 липня 2015 р. (протокол № 2).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розроблення теоретичних засад та практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Сформульована мета зумовила постановку та вирішення таких *задач*:

- з’ясувати стан наукових досліджень проблем забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження;

- охарактеризувати міжнародне та національне законодавство, практику Європейського суду з прав людини у частині регламентації та реалізації права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- розкрити сутність права на свободу та особисту недоторканість і механізм його забезпечення під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- визначити умови правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- розкрити зміст обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування запобіжних заходів;

- конкретизувати зміст та обсяг обмеження права на свободу і особисту недоторканість під час застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження;

- окреслити особливості прокурорського нагляду щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження;

- визначити порядок судового контролю щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Об’єкт дослідження – правовідносини, що виникають у діяльності органів досудового розслідування і суду щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Предмет дослідження – забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий* метод використано під час вивчення стану наукового дослідження проблем забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження (підрозділ 1.1); *формально-логічний* – для з’ясування змісту поняття права на свободу та особисту недоторканість, механізму його забезпечення, кримінального процесуального примусу, заходів забезпечення кримінального провадження, судового контролю, прокурорського нагляду (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *аналізу і синтезу* – при розгляді нормативно-правового регулювання забезпечення права на свободу та особисту недоторканість у міжнародному і національному праві (підрозділ 1.2); *догматичний* – для опрацювання понятійного апарату (підрозділи 1.3, 2.1); *статистичний* – для кореляції результатів дослідження та офіційної статистики, опрацювання емпіричних даних (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2);

соціологічні – опрацювання та відображення наукових результатів, отриманих за результатами анкетування та опитування практичних працівників (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної правової статистики за 2017–2020 роки; матеріали слідчої, прокурорської та судової практики: клопотання, скарги, заяви, акти прокурорського реагування, ухвали слідчих суддів у зв'язку із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, зведені дані опитування 215 слідчих Національної поліції України, 74 прокурорів, 38 слідчих суддів з Київської, Житомирської, Вінницької, Херсонської, Сумської, Чернігівської областей, судові рішення з Єдиного реєстру судових рішень, рішення ЄСПЛ, матеріали правозахисних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні комплексним дослідженням проблем забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. У дисертації сформульовано та обґрунтовано низку висновків, спрямованих на удосконалення нормативного регулювання, правове розуміння і тлумачення, а також практичну реалізацію засади забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема:

вперше:

- визначено право на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження як гарантовану державою можливість учасника кримінального провадження, щодо якого застосовуються такі заходи, вільно, на власний розсуд обирати спосіб своєї поведінки у межах принципу «дозволено все, що не заборонено законом», а також свободу мисленнєвої організації та діяльності без неправомірного впливу суб'єктів, уповноважених застосувати заходи забезпечення кримінального провадження, що поширює сферу дії цієї засади на всі заходи забезпечення кримінального провадження, а не тільки на запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням свободи;

- обґрунтовано, що правомірність обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження забезпечується дотриманням вимог: законність обмеження (зокрема, відповідність положень закону міжнародним стандартам) без зміни сутності права; наявність правової процедури, що передбачає спосіб дій уповноважених державних органів; правовий механізм реалізації цього права та гарантії його реалізації;

- сформульовано теоретичну модель механізму забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що являє сукупність правових засобів, які визначають зміст і впливають на кримінально-процесуальні відносини під час застосування таких заходів. Механізм забезпечення права на свободу та особисту недоторканість розкрито крізь призму його складових: реалізація, охорона, захист;

удосконалено:

- наукові підходи до широкого тлумачення права на свободу та особисту недоторканість шляхом визначення сфери дії цього права для всіх заходів забезпечення кримінального провадження;

– розуміння процесуального примусу з конкретизацією примусового характеру заходів забезпечення кримінального провадження крізь призму права на свободу та особисту недоторканість як незалежного від поведінки і ставлення особи обмежувального (фізичного, психологічного, морального) впливу;

– наукові рекомендації щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що передбачає обов'язковість забезпечення права на свободу та особисту недоторканість з визначенням критеріїв, що враховуються при обранні заходу забезпечення кримінального провадження;

дістало подальшого розвитку:

– положення щодо поняття, завдань і призначення прокурорського нагляду при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження з конкретизацією змісту наглядової діяльності прокурора за забезпеченням права на свободу та особисту недоторканість;

– поняття судового контролю при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у частині забезпечення прав учасників кримінального провадження і права на свободу та особисту недоторканість зокрема, як окремого напрямку судового контролю;

– пропозиції та рекомендації щодо використання практики Європейського суду з прав людини, юридичних позицій Конституційного Суду України, що стосуються забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та використовуються у:

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування Національної поліції України – у процесі застосування в практичній діяльності при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 грудня 2020 р.);

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, семінарських, тестових завдань з навчальної дисципліни «Кримінальний процес» (акт Національної академії внутрішніх справ від 15 квітня 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені у доповідях і виступах дисертанта на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглому столі, зокрема: «Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 18–19 травня 2018 р.), «Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності та використання спеціальної техніки» (м. Дніпро, 6 грудня 2018 р.), «Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах» (м. Кривий Ріг, 16 травня 2019 р.), «Правова освіта: науковий погляд молодих вчених» (м. Київ, 24 січня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 10 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві статті – у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку,

чотири – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглому столі.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (205 найменувань) на 23 сторінках і трьох додатків на 12 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з них основного тексту – 187 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, наведено дані про емпіричну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, в яких викладено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження» складається з трьох підрозділів, у яких висвітлено стан наукових досліджень за відповідним напрямом, міжнародне і національне законодавство, визначено поняття, зміст права на свободу та особисту недоторканість, механізм його забезпечення при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукових досліджень забезпечення права на свободу і особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження»* проаналізовано наукові праці, у яких досліджено різні проблеми забезпечення права на свободу та особисту недоторканість у кримінальному провадженні та під час застосування запобіжних заходів.

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість у різному обсязі та з позицій різних предметів дослідження вивчалися у межах загальнотеоретичних наукових напрямів, у роботах, присвячених вивченню засад кримінального провадження, питанням застосування заходів забезпечення кримінального провадження (переважно запобіжних заходів).

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження не було предметом самостійного наукового дослідження, проте у наукових працях, які розкривають окремі аспекти цієї проблеми, певною мірою визначено методологічну основу для його здійснення.

Обґрунтовано, що потребують окремого наукового вивчення питання забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування не тільки запобіжних заходів, а й інших заходів забезпечення кримінального провадження, дослідження міжнародного і національного законодавства, правових позицій Європейського суду з прав людини, розкриття змісту та умов правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканість, застосування процесуального примусу під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження та механізму нагляду і контролю.

У підрозділі 1.2 «Право на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у міжнародних правових актах та законодавстві України» досліджено положення, що стосуються права на свободу та особисту недоторканість у міжнародному та національному праві, практиці ЄСПЛ.

Правові гарантії права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження – це нормативне визначення та механізм реалізації цього права, вони закріплюють правовий статус осіб, щодо яких можуть бути застосовані заходи забезпечення кримінального провадження, їхні права та обов'язки, встановлюють можливі випадки правомірного обмеження цього права. Тобто є засобами регламентації, охорони і захисту таких прав.

У нормах міжнародних правових актів (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Звід принципів захисту всіх осіб, що підлягають затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання та інші), які визначальним чином впливають на формування національної правової політики у сфері кримінального судочинства і застосування заходів забезпечення кримінального провадження зокрема, сформульовано загальну концепцію прав людини, у межах якої розкрито зміст права на свободу та особисту недоторканість, регламентовано механізм їх забезпечення і реалізації, визначено умови правомірного обмеження.

Національна нормативна база (Конституція України, КПК України) у частині регламентації права на свободу та особисту недоторканість загалом відповідає міжнародним правовим документам, проте у правозастосуванні переважно орієнтована на застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням свободи, що ми вважаємо звуженим підходом.

Конституційний Суд України сформулював низку юридичних позицій, які мають безпосередній стосунок до тлумачення змісту права на свободу та особисту недоторканість і його нормативного регулювання, випадків та умов правомірного обмеження під час застосування заходів процесуального примусу, а саме щодо зв'язку права на свободу та особисту недоторканість з іншими правами, деяких аспектів тлумачення поняття «недоторканість», визначення свободи й особистої недоторканості як одного з визначальних і фундаментальних конституційних прав людини, випадків та умов його обмеження, механізму забезпечення.

У підрозділі 1.3 «Сутність права на свободу та особисту недоторканість і механізм його забезпечення при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження» на основі наукових положень, нормативного регулювання та правозастосування запропоновано теоретичну модель механізму забезпечення права на свободу й особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, визначено його структурні елементи, розкрито їх зміст та кореляційні зв'язки.

Свобода та особиста недоторканість – це особисті (природні) права людини, які належать їй від народження, для їх визначення використовується також поняття «перше покоління» (громадянські та політичні права) прав людини.

Обґрунтовано доцільність широкого тлумачення права на свободу та особисту недоторканість як засади кримінального провадження, що стосується і поширюється на всі випадки застосування примусу, зокрема пов'язані із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, як одного з виявів примусу. При цьому правомірні випадки обмеження права на свободу та особисту недоторканість запропоновано тлумачити у вузькому сенсі, тобто у точній відповідності до нормативних приписів, які регулюють такі випадки у межах виконання завдань кримінального провадження.

За результатами опитування, проведеного у межах дослідження, встановлено, що дію засади забезпечення права на свободу та особисту недоторканість всі респонденти пов'язують тільки із застосуванням запобіжних заходів. Щодо інших заходів забезпечення кримінального провадження, які не є запобіжними заходами, то такий зв'язок відзначили 62 % опитаних.

З урахуванням наукових підходів до поняття та структури механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження здійснено спробу екстраполяції цих знань на конкретну наукову проблему і моделювання такого механізму для права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Обґрунтовано, що механізм забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження є спеціальним механізмом у загальному понятті механізму забезпечення прав людини у кримінальному провадженні й включає реалізацію, охорону і захист згаданого права.

Можливість реалізації права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження означає, що держава здійснила нормативне закріплення цього права, визначила нормативний порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження, забезпечила можливість здійснення прав та обов'язків учасниками кримінального провадження (нормативна модель поведінки). При цьому вибір щодо вжиття або невжиття певних дій належить суб'єкту, який наділений таким правом.

Охорона права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження означає, що створено певне правове середовище, в якому здійснюється це право, і визначено умови його правомірного обмеження, тобто недопустимі свавільні дії, що можуть обмежувати право. Правове середовище визначають нормативні приписи, які спрямовані на врегулювання процесуальних відносин під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Недопущення неправомірного або необґрунтованого обмеження права на свободу та особисту недоторканість забезпечується засобами прокурорського нагляду і судового контролю.

Розділ 2 «Правомірне обмеження права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито умови і зміст обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування

заходів забезпечення кримінального провадження з різним ступенем інтенсивності й характером примусу.

У підрозділі 2.1 «Умови правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження» обґрунтовано, що в основу законодавчого регулювання заходів забезпечення кримінального провадження покладено сутнісні ознаки засади дотримання права на свободу та особисту недоторканість: КПК України, крім їх нормативного визначення, передбачає підстави для їх застосування, порядок дій уповноважених органів та засоби захисту прав осіб, щодо яких ці заходи застосовуються. Кожен із заходів забезпечення кримінального провадження певною мірою обмежує право на свободу та особисту недоторканість.

Заходи забезпечення кримінального провадження відрізняються за характером і змістом примусу, його обсягом та умовами застосування, забезпечення права на свободу й особисту недоторканість не залежить від виду заходу забезпечення кримінального провадження та однаково поширюється на кожен з них. Таким чином, будь-який захід забезпечення кримінального провадження має застосовуватись із забезпеченням права на свободу та особисту недоторканість як сталої, незмінної умови. Вибір може бути здійснено лише щодо конкретного заходу забезпечення кримінального провадження, який тією чи іншою мірою це право обмежує.

Системний аналіз нормативних положень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження з позицій характеру і змісту правообмеження дозволив визначити класифікацію таких обмежень: загальні (незалежно від виду заходу забезпечення кримінального провадження для будь-якого суб'єкта) – підкорятися законним вимогам уповноваженого органу; спеціальні – визначені для певного виду заходу забезпечення кримінального провадження; додаткові – передбачені ч. 6 ст. 194 КПК України.

Підтримано та конкретизовано у контексті предмета дослідження тезу про те, що заходи забезпечення кримінального провадження у будь-якому випадку пов'язані із застосуванням примусу. Примусовий характер заходів забезпечення кримінального провадження крізь призму права на свободу та особисту недоторканість визначено як незалежний від поведінки і ставлення особи обмежувальний (як фізичний, так і психічний, моральний) вплив. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження створює певну процесуальну ситуацію, яка передбачає спосіб поведінки її учасників і за інших обставин (відсутність такої ситуації, відсутність обов'язку та засобів реагування на його невиконання) суб'єкт, який навіть добровільно виконує певні процесуальні обов'язки, не обрав би такий спосіб поведінки.

У підрозділі 2.2 «Обмеження права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні запобіжних заходів» конкретизовано зміст і примусовий характер правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування запобіжних заходів, пов'язаних і не пов'язаних з обмеженням свободи.

Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки. Зміст обов'язків передбачено у ч. 5 ст. 194 КПК України, їх перелік для

конкретного випадку визначає ступінь і зміст обмеження права на свободу та особисту недоторканість підозрюваного, обвинуваченого. Правообмежувальний вплив зумовлений також наслідками невиконання умов запобіжного заходу.

При застосуванні особистої поруки обмеження права на свободу та особисту недоторканість пов'язане з морально-примусовим впливом, оскільки підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний виконувати вимоги, визначені уповноваженим суб'єктом, утримуватись від неналежної поведінки, не бажаючи завдати майнових, моральних та інших незручностей і неприємностей поручителю, шкоди його авторитету, крім того, він усвідомлює можливість більшого обмеження права на свободу й особисту недоторканість у випадку застосування більш суворого запобіжного заходу.

Під час застосування домашнього арешту специфічним обмеженням свободи є заборона (повна або часткова) залишати житло, що також передбачає неможливість здійснення деяких видів діяльності, які потребують фізичної присутності особи, заборона визначених контактів, кореспонденції тощо. Обмеження також виявляється в обов'язку особи надавати усні або письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням нею зобов'язань і використанням електронного засобу контролю. Хоча домашній арешт і вважається прикладом гуманізації кримінального процесу, а отже і підвищення, удосконалення правової гарантії свободи та особистої недоторканості, ЄСПЛ цей запобіжний захід прирівнює до тримання під вартою із застосуванням ст. 5 ЄКПЛ («Вітторіо і Луіджи Манчіні проти Італії», Лавентс проти Латвії, Дакоста Сільва проти Іспанії», «Корбан проти України»).

Під час застосування застави вплив на підозрюваного, обвинуваченого, крім обмеження права користуватися коштами, внесеними в якості застави, також полягає у необхідності виконання низки обов'язків (ч. 5 ст. 194 КПК України). Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавець) (ч. 2 ст. 182 КПК України). У цьому сенсі застава має спільні ознаки психологічного примусу з особистою порукою, оскільки підозрюваний, обвинувачений утримується від неналежної поведінки, не бажаючи негативних наслідків для іншої особи (заставадавця, поручителя).

Тримання під вартою – запобіжний захід, пов'язаний з позбавленням особи свободи, який полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установу тримання під вартою на певний строк з підпорядкуванням режиму цієї установи.

З урахуванням юридичних позицій Конституційного Суду України запропоновано усунути правову прогалину щодо відсутності вказівки у ст. 183 КПК України на необхідність урахування обставин, передбачених ст. 178 КПК України, на відміну від такої вказівки щодо ст. 177 КПК України. Нормативне врегулювання у цьому випадку можливе шляхом доповнення ст. 183 КПК України відповідним положенням.

«Стаття 183. Тримання під вартою

1. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден з більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього

Кодексу, та з урахуванням обставин, зазначених у статті 178 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частиною п'ятою статті 176 цього Кодексу.».

Таке удосконалення КПК України сприятиме формуванню єдиної правозастосовної практики, зокрема в частині визначення винятковості та альтернативності застосування тримання під вартою, а, відповідно, і правової гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканість.

Затримання особи як тимчасовий запобіжний захід відрізняється від інших запобіжних заходів, які обмежують свободу та особисту недоторканість, за метою та тривалістю. Елемент примусу при здійсненні повноважень поліцією із затримання та обшуку є свідченням позбавлення свободи, незважаючи на короткий термін такого заходу (Krupko та інші проти Росії, § 36; Foka проти Туреччини, § 78; Gillan і Quinton проти Сполученого Королівства, § 57; Shimovolos проти Росії, § 50; Brega та інші проти Молдови, § 43).

У підрозділі 2.3 «Обмеження права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні інших заходів забезпечення кримінального провадження» зазначено, що виклик слідчим, прокурором, судовий виклик передбачає, що уповноважений суб'єкт виявляє ініціативу з урахуванням обставин кримінального провадження, що полягає у доведенні до відома особи необхідності з'явитися у встановлений час і місце для участі у процесуальній дії. Особа, яка викликається, не може заздалегідь завбачити та/або запланувати таке відвідування у зв'язку з власними інтересами, не має альтернативи іншого способу дій, оскільки у випадку ігнорування виклику щодо неї можуть бути вжиті заходи реагування, які матимуть більший ступінь обмеження права на свободу та особисту недоторканість.

Наслідками неприбуття на виклик можуть бути грошове стягнення та привід. Якщо застосування приводу очевидно передбачає обмеження права на свободу та особисту недоторканість, то грошове стягнення у класифікаціях заходів забезпечення кримінального провадження виокремлюють у групі заходів, що обмежують матеріальні права (право власності). За результатами дослідження змісту права на свободу та особисту недоторканість сформульовано висновок, що це право як природне право першого покоління співвідноситься з іншими правами як частина і ціле, є основоположним й багатоаспектним, його обмеження так само обмежує або взагалі унеможлиблює реалізацію інших прав людини. Усвідомлюючи різницю між особистою недоторканістю та іншими видами недоторканості, вважаємо, що деякі обмеження майнових прав під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження є окремою формою обмеження особистої недоторканості. Ця теза справедлива і для інших заходів забезпечення кримінального провадження, які відносять до групи заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права громадян: тимчасове вилучення майна, арешт майна.

При тимчасовому обмеженні у користуванні спеціальним правом більшість з визначених прав може бути частиною повсякденного життя людини, її професійної діяльності, а їх обмеження вплине на спосіб існування людини.

Відсторонення від посади, тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності впливає на важливі аспекти свободи та особистої недоторканості, оскільки обмежує свободу дій і прийняття рішень щодо розпорядження способом свого життя й часом, справляє

психічний (моральний) вплив, зважаючи на те, що професійна діяльність забезпечує особі (її сім'ї) засоби існування, може завдати шкоду діловій репутації, викликати почуття приниження та сорому, тимчасово обмежити професійні контакти і порушити звичний розклад життя.

Обмеження права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні тимчасового доступу до речей і документів може бути пов'язане з виникненням певних негативних явищ для володільця речей і документів, у зв'язку з необхідністю підкоритися законним вимогам уповноважених органів, що може супроводжуватись репутаційними втратами, виникненням сумнівів у інших осіб щодо правомірної поведінки, професійної діяльності володільця.

Розділ 3 «Прокурорський нагляд і судовий контроль у механізмі забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження» складається з двох підрозділів, у яких розкрито зміст контрольної та наглядової діяльності, їх співвідношення і порядок здійснення за відповідним напрямом.

У підрозділі 3.1 *«Прокурорський нагляд щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження»* зазначено, що прокурорський нагляд являє дієву систему процесуальних засобів щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. До недоліків нормативної регламентації віднесено відсутність прямої вказівки на обов'язок прокурора щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість і прав людини загалом у КПК України, а також відповідальності та наслідків невиконання або неналежного виконання таких обов'язків. Обґрунтовано, що обов'язок прокурора щодо забезпечення прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження та відповідальність за його невиконання або неналежне виконання має бути частиною його процесуального статусу.

Встановлено, що сутнісні ознаки та зміст прокурорського нагляду дозволяють відмежувати його від судового контролю у головному аспекті: прокурорський нагляд здійснюється протягом усього періоду досудового розслідування та поширюється на всі процесуальні дії і рішення органу досудового розслідування на відміну від судового контролю, що дозволяє завчасно з'ясувати та оцінити потребу у застосуванні того чи іншого заходу забезпечення кримінального провадження або відмовитись від його застосування, що, своєю чергою, пов'язується та визначає ступінь і доцільність обмеження права на свободу та особисту недоторканість у кожному конкретному випадку.

У підрозділі 3.2 *«Судовий контроль щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження»* зазначено, що забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав і законних свобод учасників кримінального провадження та інших осіб, зокрема при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, є окремою формою (функцією) судової діяльності.

Передбачені ст. 206 КПК України обов'язки слідчого судді можна визначити як окремий напрям судового контролю, що реалізується після застосування

запобіжного заходу. Його особливість полягає в ініціативному (активному) характері дій слідчого судді.

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено обов'язкове постановлення ухвали слідчого судді практично для всіх заходів забезпечення кримінального провадження, що підкреслює пріоритетність дотримання прав людини, зокрема права на свободу та особисту недоторканість.

Метою судового контролю щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження є: усунення порушень КПК України, що стосуються процедури застосування заходів забезпечення кримінального провадження; забезпечення свободи та особистої недоторканості особам, щодо яких застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження; відновлення права на свободу та особисту недоторканість у разі його порушення, неправомірного обмеження.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано теоретичні положення та висновки, що відповідають вимогам наукової новизни, мають теоретичне і практичне значення для реалізації права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема:

1. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження раніше не було предметом самостійного дослідження. Наукові роботи, що стосуються відповідної проблематики та вивчалися під час підготовки дисертації, умовно класифіковано на дві групи: 1) праці, в яких питання забезпечення права на свободу та особисту недоторканість розглядаються у межах широкої проблематики. Їх вивчення дозволило отримати уявлення про наукові бачення щодо системи засад кримінального провадження, їх класифікацію, місце права на свободу та особисту недоторканість у цій системі, визначити понятійно-категоріальний апарат. Ці роботи є методологічним підґрунтям дослідження; 2) роботи, присвячені питанням забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування запобіжних заходів. Ці праці вивчалися з позицій з'ясування наукової розробленості проблематики, визначення питань, що потребують розв'язання, а також окремих дискусійних аспектів.

За результатами опитування встановлено, що правозастосовувачі вважають актуальними наступні проблеми забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: недоліки нормативного регулювання засади забезпечення права на свободу та особисту недоторканість у КПК України (63 %); відсутність вказівки на забезпечення права на свободу та особисту недоторканість у спеціальному законодавстві (суб'єкти, які уповноважені застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження) (71 %); вузьке розуміння права на свободу та особисту недоторканість (54 %); низький рівень обізнаності учасників кримінального провадження про свої права (34 %).

2. Міжнародне і національне право розкривають сутність забезпечення права на свободу та особисту недоторканість. Системний аналіз міжнародних і національних нормативних актів щодо права на свободу та особисту недоторканість показав, що внутрішнє право переважно відповідає міжнародним документам у контексті позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення такого права, проте низка недоліків пов'язана як з визначенням правомірних випадків обмеження цього права, так і регламентацією прав, що передбачені для його захисту. Не у кожному випадку обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження визначено процесуальне право, необхідне для його охорони та/або захисту. Крім того, переважає вузьке тлумачення, а отже, і реалізація права на свободу та особисту недоторканість лише щодо застосування запобіжних заходів.

3. Право на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження визначено як гарантовану державою можливість учасника кримінального провадження, щодо якого застосовуються такі заходи, вільно, на власний розсуд обирати спосіб своєї поведінки у межах принципу «дозволено все, що не заборонено законом», а також мисленнєвої організації та діяльності без неправомірного впливу суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження. Це право не є абсолютним і може бути обмежене з дотриманням принципу пропорційності у правомірних випадках (наявність правових підстав, визначений спосіб дій уповноважених органів, можливість реалізації і захисту права його носієм, засоби відновлення порушеного права, правові наслідки порушення права).

4. Умовами правомірності обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження з урахуванням результатів опитування правозастосовувачів визначено: 1) застосування обмеження уповноваженим суб'єктом під час здійснення процесуальних повноважень і в межах нормативного регулювання щодо конкретного заходу забезпечення кримінального провадження (100 %); 2) наявність підстав, визначених КПК України для застосування такого заходу (100 %); 3) обґрунтованість його застосування (87 %).

За результатами узагальнення наукових підходів, правових позицій ЄСПЛ та національної правозастосовної практики сформульовано висновок, що обмеження права на свободу та особисту недоторканість має відповідати критеріям пропорційності, суспільної необхідності, мати легітимну мету і забезпечуватись легітимними засобами.

5. Застосування запобіжних заходів обмежує право на свободу та особисту недоторканість різною мірою та з різною інтенсивністю, що залежать від виду запобіжного заходу та його умов (ступінь і межі заборон). Різноманітність проявів, форм свободи та особистої недоторканості має враховуватись під час застосування запобіжних заходів з метою недопущення необґрунтованого обмеження відповідної конвенційної та національної правової гарантії.

Правомірність обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування запобіжних заходів забезпечується детальною законодавчою

регламентацією, визначенням індивідуальних особливостей і умов застосування кожного запобіжного заходу, урахуванням практики ЄСПЛ.

Імперативна заборона свавільного обмеження права на свободу та особисту недоторканість означає, що уповноважений суб'єкт може застосувати захід забезпечення кримінального провадження тільки за наявності передбачених законом підстав. Вимога щодо обґрунтованості та вмотивованості рішення про застосування запобіжного заходу забезпечує умови для формування позиції особи щодо оскарження рішення уповноваженого суб'єкта.

6. Заходи забезпечення кримінального провадження, які не обмежують фізичну свободу людини (у розумінні деяких запобіжних заходів), обмежують інші аспекти свободи та особистої недоторканості. Їх застосування пов'язане з примусом (моральний, психічний вплив) та/або загрозою застосування більш суворого заходу забезпечення кримінального провадження у випадку невиконання визначених вимог (обов'язків), передбачає встановлення нагляду (контролю) за дотриманням умов того чи іншого заходу забезпечення кримінального провадження, впливає на вибір поведінки, спосіб життя, психічні процеси, визначає пріоритет способу дій, встановленого владним суб'єктом перед думкою суб'єкта, для якого такий спосіб дій визначено.

Обмеження права на свободу та особисту недоторканість виражається у його звуженні уповноваженими суб'єктами у передбачених законом випадках і відповідно до встановленої правової процедури. Тут обмеження переважно стосується нефізичної (соціальної, психічної) складової згаданого права. Обмеження наявне вже внаслідок регламентації можливості його здійснення, тобто незалежно від того чи застосовано воно до конкретної особи, адже «загроза» його практичної реалізації так чи інакше впливає на свідомість і вибір поведінки особи.

7. Зміст діяльності прокурора щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження полягає у з'ясуванні та оцінці законності й обґрунтованості клопотань про застосування цих заходів шляхом вивчення обставин провадження, якими обґрунтовується таке клопотання, прийнятті рішення про погодження або відмову у погодженні клопотання, а у випадку погодження – звернення до слідчого судді та доведення доцільності застосування саме цього заходу забезпечення кримінального провадження під час розгляду клопотання слідчим суддею, а також подальших дій щодо можливого оскарження судових рішень.

8. Судовий контроль під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження крізь призму досліджуваного права – це діяльність слідчого судді у порядку, передбаченому КПК України щодо забезпечення законності та обґрунтованості обмеження права на свободу й особисту недоторканість осіб, щодо яких застосовуються такі заходи.

Судовий контроль у механізмі забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження передбачає: 1) недопущення свавільних або необґрунтованих дій і рішень органу досудового розслідування щодо обмеження права на свободу та особисту недоторканість; 2) відновлення права на свободу та особисту недоторканість у випадку його неправомірного або надмірного обмеження чи

порушення; 3) підтвердження правомірності обмеження права на свободу та особисту недоторканість і обсягу такого обмеження у випадку обґрунтованого рішення слідчого, прокурора про застосування заходу забезпечення кримінального провадження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мірковець В. І. Процесуальний примус і обмеження права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 181–186.

2. Мирковец В. И. Ограничение права на свободу и личную неприкосновенность при применении отдельных мер обеспечения уголовного производства. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 142–148 (Киргизская Республика).

3. Мірковець В. І. Право на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження у міжнародних правових актах та законодавстві України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 150–155.

4. Мірковець В. І. Обмеження права на свободу і особисту недоторканість під час застосування запобіжних заходів. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 11. С. 161–165.

5. Мірковець В. І. Стан наукових досліджень проблем забезпечення права на свободу і особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 156–160.

6. Мірковець В. І. Прокурорський нагляд щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 6. С. 133–137 (Республіка Польща).

7. Мірковець В. І. Судовий контроль у механізмі забезпечення права на свободу та особисту недоторканість. *Становлення та розвиток наукових досліджень*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої Дню науки України (Київ, 18–19 трав. 2018 р.). Київ: ГО «Фундація науковців та освітян», 2018. С. 45–48.

8. Мірковець В. І. Механізм забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності та використання спеціальної техніки*: матеріали круглого столу, присвяченого «Тижню права» (Дніпро, 6 груд. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 145–149.

9. Мірковець В. І. Прокурорський нагляд у механізмі забезпечення права на свободу та особисту недоторканість. *Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 трав. 2019 р.) / Редкол.: Почтовий М. М. (гол. ред.) та ін. Кривий Ріг: КФ ДДУВС, 2019. С. 104–107.

10. Мірковець В. І. Умови правомірного обмеження права на свободу і особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Правова освіта: науковий погляд молодих вчених*: матеріали наук.-

практ. конф. до Міжнар. дня освіти (Київ, 24 січ. 2020 р.). Київ: ГО «Фундація науковців та освітян», 2020. С. 90–94.

АНОТАЦІЯ

Мірковець В. І. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

У дисертації сформульовано низку теоретичних положень і висновків щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження з урахуванням стану наукового розроблення відповідної проблематики у різних галузях юридичної науки, міжнародного, національного законодавства, практики ЄСПЛ, національної правозастосовної практики. Зокрема, визначено поняття права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, розкрито механізм його забезпечення, умови правомірного обмеження, особливості прокурорського нагляду та судового контролю за відповідним напрямом.

Ключові слова: право на свободу та особисту недоторканість, механізм забезпечення права на свободу та особисту недоторканість, обмеження права на свободу та особисту недоторканість, заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи, прокурорський нагляд, судовий контроль.

АННОТАЦИЯ

Мирковец В. И. Обеспечение права на свободу и личную неприкосновенность при применении мер обеспечения уголовного производства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

В диссертации сформулирован ряд теоретических положений и выводов относительно обеспечения права на свободу и личную неприкосновенность при применении мер обеспечения уголовного производства с учетом состояния научной разработки соответствующей проблематики в различных областях юридической науки, международного, национального законодательства, практики ЕСПЧ, национальной правоприменительной практики.

Внутреннее право в основном соответствует международным документам в контексте позитивных обязательств государства по обеспечению права на свободу и личную неприкосновенность. В то же время преобладает узкое толкование, а, следовательно, и реализация этого права лишь по применению мер пресечения.

Право на свободу и личную неприкосновенность при применении мер обеспечения уголовного производства – это гарантированная государством возможность участника уголовного производства, в отношении которого применяются такие меры, свободно, по своему усмотрению выбирать способ своего поведения в рамках принципа «разрешено все, что не запрещено законом», а также мыслительной организации и деятельности без неправомерного влияния субъектов, уполномоченных применять меры обеспечения уголовного производства.

Право на свободу и личную неприкосновенность не является абсолютным и может быть ограничено с соблюдением принципа пропорциональности в правомерных случаях.

Условиями правомерности ограничения права на свободу и личную неприкосновенность при применении мер обеспечения уголовного производства определены: 1) применение ограничения уполномоченным субъектом при осуществлении процессуальных полномочий и в пределах нормативного регулирования в отношении конкретной меры обеспечения уголовного производства; 2) наличие оснований, установленных УПК Украины для применения такой меры; 3) обоснованность его применения.

Правомерность ограничения права на свободу и личную неприкосновенность при применении мер пресечения обеспечивается детальной законодательной регламентацией, определением индивидуальных особенностей и условий применения каждой меры пресечения с учетом практики ЕСПЧ.

Меры обеспечения уголовного производства, которые не ограничивают физическую свободу человека (в понимании некоторых мер пресечения), ограничивают другие аспекты свободы и личной неприкосновенности. Их применение связано с принуждением (моральным, психическим воздействием) и / или угрозой применения более суровой меры обеспечения уголовного производства в случае невыполнения определенных требований (обязательств), предусматривает установление надзора (контроля) за соблюдением условий той или иной меры обеспечения уголовного производства, влияет на выбор поведения, образ жизни, психические процессы, определяет приоритет способа действий, определенного властным субъектом, перед мнением субъекта, для которого такой способ действия определен.

Содержание деятельности прокурора по обеспечению права на свободу и личную неприкосновенность при применении мер обеспечения уголовного производства состоит в выяснении и оценке законности и обоснованности ходатайств о применении этих мер путем изучения обстоятельств производства, которыми обосновывается ходатайство, принятии решения о согласовании или отказе в согласовании ходатайства, а в случае согласования – обращение к следственному судье и доказывание целесообразности применения именно этой меры обеспечения уголовного производства при рассмотрении ходатайства следственным судьей, а также дальнейших действиях относительно возможного обжалования судебных решений.

Судебный контроль в механизме обеспечения права на свободу и личную неприкосновенность при применении мер обеспечения уголовного производства предусматривает: 1) недопущение произвольных или необоснованных действий и

решений органа досудебного расследования относительно ограничения права на свободу и личную неприкосновенность; 2) восстановление права на свободу и личную неприкосновенность в случае его неправомерного или чрезмерного ограничения или нарушения; 3) подтверждение правомерности ограничения права на свободу и личную неприкосновенность и объема такого ограничения в случае обоснованного решения следователя, прокурора о применении меры обеспечения уголовного производства.

Ключевые слова: право на свободу и личную неприкосновенность, механизм обеспечения права на свободу и личную неприкосновенность, ограничение права на свободу и личную неприкосновенность, меры обеспечения уголовного производства, меры пресечения, прокурорский надзор, судебный контроль.

SUMMARY

Mirkovets V. I. Ensuring the right to liberty and security of person in the application of criminal proceedings. – Manuscript.

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative and Search Activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The thesis contains a number of theoretical provisions and conclusions regarding the right to liberty and personal integrity in the application of measures of ensuring criminal proceedings, taking into account the state of scientific development of relevant issues in various fields of legal science, international, national law, ECtHR practice, national law enforcement practice. In particular: the concept of the right to liberty and personal inviolability in the application of measures of ensuring criminal proceedings is defined, the mechanism of its provision, the conditions of lawful restriction, the features of prosecutorial supervision and judicial control over the relevant area are revealed.

Keywords: the right to liberty and security, the mechanism of securing the right to liberty and security, restrictions on the right to liberty and security, criminal proceedings, precautionary measures, prosecutorial supervision, judicial review.